were the contours of the former building's mortarless foundation. The foundation of the S exterior wall of another building was found in Trench 3. At the E end of the trench, where the wall turned to the NE, a fragment of a 5.5 m long, 35 cm thick, lime mortar-bound stone foundation running to the E was discovered immediately under the topsoil layer. The foundation's corner was unearthed further to the E. The turned foundation, 1 m long and 40 cm wide, continued to the N. The latter foundation belonged to the building's interior partition wall. The building dates to the mid-19th – early 20th century.

Disturbed, 19th – early 20th-century skeletal remains were discovered beside the exterior N wall of the building's cellar.

Four test pits were excavated at the site of a water service line to be laid in an open cut trench to the W of the building at Vytauto St. 31 and beyond the boundaries of the square. No archaeologically valuable cultural layer was discovered in them. The cultural layer had formed in the 19th–20th centuries.

Manvydas Vitkūnas

Butrimonių miestelio aikštės žvalgomieji tyrimai

2018 m. rugpjūtį ISS atliko Butrimonių miestelio istorinio centro (UK 17074) žvalgomuosius tyrimus. Tirta miestelio centrinė aikštė, kurioje buvo pradedami didelės apimties tvarkybos, fontano įrengimo bei kiti darbai. Archeologiniai tyrimai Butrimonyse vyko pirmą kartą.

Butrimonių gyvenvietė, urbanisto Algimanto Miškinio duomenimis, kūrėsi XIV–XV a. prie svarbaus Vilniaus–Punios kelio. Jau Vytauto laikais čia ir apylinkėse buvo įkurdinti totoriai. Butrimonyse jie suformavo vėlesnio miestelio PR dalį, vadinamą Totorių priemiesčiu. Miestelio V dalis susidarė prie kelio į Vilnių. Per Valakų reformą išmatavus kaimą, minimą 1699 m., tarp Totorių priemiesčio ir kaimo išaugo miestelis. Jis minimas 1720 m. Prieš 1774 m. pastatyta pirmoji bažnyčia. 1782 m. Butrimonys pavadinti miestu. Iki 1849 m. miestelis, kaimas ir Totorių priemiestis susiliejo. XIX a. pradžioje ypač suaktyvėjo amatai ir prekyba. Nuo 1878 m. miestelyje vyko dideli turgūs ir gyvulių prekymečiai, atvykdavo pirklių iš Rusijos ir Lenkijos. Butrimonys 1787, 1835, 1856, 1869 (du kartus) ir 1907 m. degė. Dar vienas didelis gaisras miestelio centrinę dalį nuniokojo II Pasaulinio karo metais, 1944-aisiais.

Žvalgomųjų tyrimų 2018 m. metu ištirti septyni 1x1 m dydžio šurfai (iš viso – 7 m² plotas). Šurfai 1–4 tirti aikštės V dalyje, 5 ir 6 – centrinėje dalyje ir 7 – R gale.

Šurfas 1 tirtas šalia seniūnijos pastato. Iki 65 cm gylio aptikta tik XX a. datuojamų pavienių radinių. 64–70 cm gylyje atidengtos sudegusio pastato grindų lentos (1 pav.). Jos gali būti siejamos su vienu iš XIX a. viduryje vykusių gaisrų arba 1907 m. gaisru. Šią prielaidą stiprintų tai, jog žemiau, po grindiniu esančiame kultūriniame sluoksnyje rasta nedaug XIX a. radinių (tai logiška, jei XIX a. šioje vietoje iškilo ir stovėjo pastatas), nėra XX a. datuojamų radinių. Taip pat žinoma, kad II Pasaulinio karo metais, veikiausiai 1944 m., centrinę dalį nusiaubė gaisras (1941 m. vasarą Vokietijos kariuomenei įžengus į Butrimonis darytose nuotraukose pastatai aikštės V pusėje dar stovėjo, o 1969 m. A. Miškinio sudarytame plane nurodytas tik fragmentiškas užstatymas (nuotraukos ir planai yra NKVR)). Visgi labiau tikėtina, kad šis pastatas sudegė anksčiau (XIX a.



1 pav. Šurfo 1 Š sienelė pasiekus 65 cm gylį. Matyti sudegusios grindys. M. Vitkūno nuotr.

Fig. 1. The N wall reached at a depth of 65 cm in Test Pit 1. The burnt floor is visible.

viduryje ar 1907 m.), o virš jo galėję būti vėlesnio gaisro (ir kultūrinio sluoksnio) pėdsakai mechanizuotai nustumdyti tarybiniu laikotarpiu tvarkant teritoriją ir šalimais statant seniūnijos pastatą.

Po sudegusių lentų likučiais apie 70 cm gylyje fiksuota iki 5 cm storio plūkto molio. Jis aiškiai buvo po pastato grindimis. Kiek giliau, 70–85 cm gylyje fiksuotas kiek kitoks, labiau maišytas molio sluoksnis su gausiomis smulkiomis griuvenomis. Nuo daugmaž 80 cm iki 1,2 m gylio buvo apie 40 cm storio vientisas tamsiai pilkos žemės su labai gausiais radiniais (2–4 pav.) sluoksnis. Jame rasta keramikos (daugiausia tamsiai pilkos, neglazūruotos), stiklo šukių, daug gyvulių kaulų. Didžioji dalis keramikos būdinga XVI/XVII–XVIII a. Aptikta vos keletas su XIX a. sietinų keramikos šukių. Čia taip pat aptikta XVI/XVII–XIX a. langų stiklo ir stiklinių butelių šukių, XVI/XVII–XVIII/XIX a. koklių duženų. Daugmaž 1–1,3 m gylyje rasti keturi pavieniai gana stambūs (iki 20 cm skersmens) neskaldyti akmenys. Jie nesudarė kokios aiškesnės sistemos, prie jų nebuvo kalkių skiedinio ar kokios kitos rišamosios medžiagos pėdsakų. Labiausiai tikėtina, kad visas šis sluoksnis yra susiformavęs užstumdant gruntu (su intensyviu kultūriniu sluoksniu) daubą ir rengiantis pastato statybai. Sluoksnis judintas XIX a., bet absoliuti dauguma jame esančių radinių yra iš XVI/XVII–XVIII a. kultūrinio

2 pav. Koklių fragmentai iš šurfo 1 (nuo 80 cm gylio). B. Dakanio nuotr.

Fig. 2. Stove tile fragments from Test Pit 1 (from a depth of 80 cm).



3 pav. Žiestų puodų pakraštėlių su ąselėmis (viršuje) ir puoštų gnaibytiniu, lygiagrečių linijų ir bangelių ornamentais (apačioje) šukės iš šurfo 1 žemutinio sluoksnio (nuo 80 cm gylio). B. Dakanio nuotr.

Fig. 3. The rim sherds of thrown pots with loops (top) and decorated with pinching, parallel lines, and wavy designs (bottom), from the lower layer in Test Pit 1 (from a depth of 80 cm).



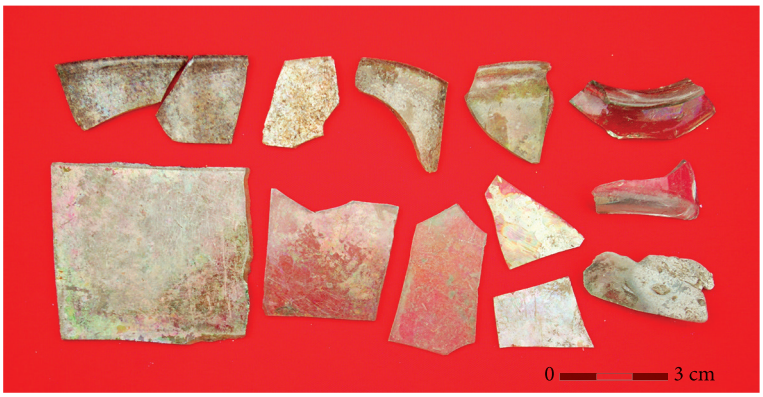

4 pav. Stiklo indų pakraštėlių ir dugnelio bei langų stiklo šukės iš šurfo 1 žemutinio sluoksnio (nuo 80 cm gylio). B. Dakanio nuotr.

Fig. 4. Shards of window glass and from the rims and bases of glass vessels, from the lower layer in Test Pit 1 (from a depth of 80 cm).

sluoksnio. Nuo daugmaž 1,4 m iki 1,9 m gylyje fiksuota gana sudėtinga stratigrafija – nuo 5 iki 15–20 cm storio tarpsluoksniai (molis, priemolis, juoda molinga žemė). Radinių čia buvo vos keletas. Šurfas tirtas iki 1,9–1,95 m gylio, kol buvo pasiektas įžemis – nejudintas gelsvai rusvas molis su smulkiais melsvo šlyno intarpais. Šurfo PR kampe iki 95 cm gylio fiksuotas perkasimas, datuojamas XX a. II puse.

Galima konstatuoti, kad šurfas 1 tirtas ne pačios senosios aikštės, bet šalia jos buvusio užstatymo (namų arba jų aplinkos) vietoje. Šurfe neaptikta jokių grindinio pėdsakų. Dabartinis aikštės V pakraštys, ribojamas seniūnijos pastato, yra kiek atitrauktas į V, lyginant su senąja aikšte.

Šurfe 2 po velėna buvo iki 20 cm storio tamsiai pilkos humusingos žemės sluoksnis. 20/25–30 cm gylyje didesnėje šurfo dalyje fiksuotas plonas žvyro sluoksnis su pavieniais degėsiais. Šis kultūrinio sluoksnio horizontas yra suformuotas XX a. II pusėje, aikštėje įrengiant skverą. Daugmaž 30 cm gylyje visame šurfo plote atidengtas akmenų grindinys, klotas iš iki 18–20 cm skersmens akmenų (vyravo 10–15 cm skersmens akmenys). Po grindiniu buvo iki 15 cm storio piltinio geltono smėlio sluoksnis – vadinamoji „pagalvė“, ant kurio klotas grindinys. Po juo buvo iki 45 cm storio pilkšvos sausos smėlingos žemės, primenančios miškožemį, sluoksnis su labai gausiomis augalų šaknimis. Šiame sluoksnyje rasta vos keletas XVII/XVIII–XX a. radinių. Šurfas tirtas iki įžemio, 0,95–1 m gylio.

Šurfe 3 po 5–10 cm storio humusingos žemės sluoksniu buvo iki 20 cm storio pilkos maišytos žemės sluoksnis su gausiais molio intarpais ir smulkiais akmenukais bei pavieniais iki 10 cm skersmens akmenimis. Daugmaž 25 cm gylyje beveik visame šurfo plote atidengtas grindinys (5 pav.), klotas iš 8–18 cm skersmens akmenų. Po grindiniu buvo maišytos smėlingos žemės sluoksnis su pavienėmis griuvenomis. Daugmaž 70 cm gylyje pasiektas pilkos smėlingos žemės sluoksnis su negausiais radiniais. Po grindiniu esančiame sluoksnyje aptikta XVII–XX a. pradžios radinių. 1,15–1,4 m gylyje pasiektas vientisas šviesiai rudos smėlingos žemės sluoksnis be jokių radinių, laikytinas įžemiu. Giliau buvo skirtingos struk-



5 pav. Dalinai apardytas grindinys šurfe 3 iš Š. M. Vitkūno nuotr.

Fig. 5. Partially destroyed paving in Test Pit 3, as seen from the N.

6 pav. Keramika iš sluoksnio po grindiniu šurfe 4: plokštinių koklių fragmentai (viršuje, viduryje), žiesto puodo dalis (kairėje), tokių pat indų pakraštėlių ir priedugnių šukės. B. Dakanio nuotr.

Fig. 6. Pottery from the layer under the paving in Test Pit 4: panel stove tile (Blattkacheln) fragments (top, middle), part of a thrown pot (left), rim and base sherds from such vessels.

tūros molio sluoksniai. Šurfas tirtas iki 2,1 m gylio.

Šurfe 4 po piltiniu XX a. II pusės sluoksniu 20–30 cm gylyje atidengtas grindinys, suklotas iš 7–20 cm skersmens akmenų. Po grindiniu šurfo PR dalyje pasiektas iki 30–40 cm storio pilkšvai rusvos žemės sluoksnis. 50–75 cm gylyje fiksuotas apie 25 cm storio kiek maišytos tamsiai pilkos žemės sluoksnis, kuris labai storėjo į ŠV pusę (čia jis 80 cm storio). Po šiuo gana vientisu sluoksniu su gana gausiais XVII/XVIII–XIX a. radiniais (6 pav.) daugmaž 75 cm gylyje fiksuotas 10–12 cm storio pilkšvai rusvos smėlingos žemės sluoksnis. Šurfo ŠV dalyje, po kiek maišytos tamsiai pilkos žemės sluoksniu 1,2–1,75 m gylyje atidengtas maišytos žemės horizontas, sudarytas iš bent 7 tamsai pilkos, rusvos, pilkšvai rusvos žemės tarpsluoksnių su pavienėmis smulkiomis keramikos šukėmis. Šioje šurfo dalyje būta įdubos, kuri užpildyta gruntu prieš įrengiant grindinį. Panašu, kad gruntas buvo nepakankamai susigulėjęs ir nusėdo, kartu suformuodamas ir iki 15 cm viename metre grindinio nuolydį. Šurfas tirtas iki 1,8–1,9 m gylio.



Šurfe 5 po daugmaž 10 cm storio povelėniniu sluoksniu iki 27–30 cm gylio fiksuotas pilkšvai rudas smėlingas sluoksnis. Šurfo ŠR dalyje buvo apie 60 cm storio perkasimas, užpildytas maišytu gruntu su molio ir humusingos žemės intarpais, titnago nuoskala bei keliais smulkiais XVII–XIX a. radiniais. Likusioje šurfo dalyje buvo beveik švarus, bet judintas smėlis. 65–85 cm gylyje pasiektas įžemis – nejudintas smėlis.

Šurfe 6 aptiktas vienintelis radinys – XIX–XX a. geležinio puodo dalis su ąsa. Apie 40–45 cm gylyje visame šurfo plote fiksuotas įžeminis smėlio sluoksnis. Šurfuose 5 ir 6 grindinio fragmentų ar pavienių akmenų nerasta, nors, sprendžiant pagal fotonuotraukas, grindinys buvo visoje aikštėje. Jis čia sunaikintas XX a. II pusėje įrengiant skverą.

Šurfe 7 po velėna buvo apie 20 cm storio humusingas sluoksnis su keliais smulkiais XX a. radiniais. Daugmaž 20 cm gylyje atidengtas iš 7–25 cm skersmens akmenų klotas grindinys. Grindinio klojimui paruoštos piltinio smėlio „pagalvės“ menkų fragmentų buvo tik po dalimi akmenų (pasitaikė šiek tiek tamsesnio maišyto smėlio). Panašu, kad daugelis grindinio akmenų kloti tiesiai į įžemį – smėlį, prieš tai jį šiek tiek papurenus. Po grindinio akmenimis radinių neaptikta. Šurfas tirtas iki 45 cm gylio.

Šiuo metu kiek žemesnėje aikštės V dalyje iki XX a. I pusės turėjo būti iki 2 m gylio dauba su, tikėtina, upeliu ar griova, žemėjančia P kryptimi link Plasaupės dešiniojo intako aukštupio (slėnio). XX a. I pusėje įrengiant aikštę, dauba, skyrusi ankstesnę bei aukštesnę aikštę nuo miestelio V dalies, buvo užpilta artimiausiu senojo miesto vietos aplinkiniu kultūriniu sluoksniu (XVI/XVII–XVIII a.) ar buvusios aikštės kalvelės išlyginimo gruntu ir visa aikštė išgrįsta vidutinio dydžio ir mažais akmenimis. Tai patvirtina dabartinės aikštės R gale tirtas šurfas 7, kur grindinys įrengtas iškart virš įžemio, bei aikštės V pakraštyje, kur tirti šurfai 1, 3 ir 4. Ten įžemis vietomis yra net maždaug 2 m gylyje, t. y. buvusios daubos dugne (šurfo 4 ŠV kampe, į gilesnę jos užpiltą vietą vėliau net sukrito grindinys). Daubos kiek mažiau gilų R kraštą ankstesnės aikštės paviršiumi su mažai radinių užpylimą rodo šurfų 2 ir 3 gruntas – žemės su smėliu. Dalis daubos galėjo būti užpilta dar iki XX a. I pusėje vykusių aikštės didžiųjų tvarkymo darbų (šurfe 1 – iki 64–70 cm gylyje aptiktų sudegusio statinio lentų, galimai iki 1907 m. gaisro). Aikštės V pakraštys turėjo būti užstatytas maždaug dabartinių naujų pastatų ir į R nuo jų esančio šaligatvio vietoje, tikėtina, jau buvusios daubos V pakrantėje, kur įžemis aukščiau ir gruntas pastatų pamatams stabilesnis. Šurfe 1 aptiktos suklotos lentos gali būti ne tik pastato, bet ir žemesnėje vietoje gatvės ar šaligatvio, sudegusio per 1907 m. didelį Butrimonių gaisrą ar panašiu laiku.

Radiniai perduoti AKM.

The Evaluation in the Butrimonys Town Square

In 2018, seven test pits (a total of 7 m²) were excavated during the evaluation of the historical centre of Butrimonys. In the W part of the square was a 16th/17th–18th/19th-century cultural layer containing abundant finds as well as a fill and paving layer with 19th–20th-century finds that extended down to a depth of 1.9–1.95 m (Test Pits 1 and 4). A cultural layer with 19th–20th-century finds was recorded at a depth of up to 65 cm in Test Pit 1, charred floorboards from a building that probably burnt in the mid-19th or early 20th century being unearthed at a depth of 65–70 cm (Fig. 1). A cultural layer with abundant 16th/17th–18th-century and 19th-century finds was recorded at a depth of 80 cm – 1.9 m (Figs. 2–4). Stone paving dating

to the first half of the 20th century and laid orderly using 7–25 cm diameter natural cobbles was unearthed at various locations in the square (Fig. 5). The cultural layer in the central part of the square was less rich and up to 1 m (in Test Pit 2) – 2.1 m thick (in Test Pit 3). Finds from the 17th – early 20th century were discovered in Test Pits 2 and 3. 19th-century finds predominated in Test Pit 4, but earlier (17th–18th-century) finds were also encountered (Fig. 6). No paving or traces of it were found in Test Pits 5 and 6. A cultural layer with isolated 17th–20th-century finds and those with no clear date was found at a depth of 40–65 cm. It is clear that in this part of the square, to the S of the monument stone, the paving was destroyed in the 20th century. The paving in Test Pit 7 was laid directly on sterile soil and no finds were discovered.

KAUNAS



1 – T. Daugirdo g. 1;
2 – Šv. Gertrūdos g. 51A;
3 – Kumelių g. 15A;
4 – Santakos g. 11

Nerijus Brazdeikis

Šv. Gertrūdos gatvė 51A

2018 m. rudenį Kaune, Gertrūdos g. 51A / Valančiaus gatvių sankirtoje esančiame skvere, suprojektuotos šiluminės trasos vietoje iki projektinio 1,5–2 m gylio buvo atlikti archeologiniai tyrimai. Ištirtos dvi perkasos (1 pav.), bendras 82 m² dydžio plotas. Didžiojoje dalyje perkasų iki projektinio gylio fiksuoti permaišyti žemės sluoksniai, kurie suformuoti XX a. viduryje – XX a. II pusėje įrengiant buitines komunikacijas, jų kameras bei šulinius.

Nesunaikintas 40–50 cm storio XVIII–XIX a. sluoksnis rastas 1,4–1,5 m gylyje tik perkasoje 2, mažuose netaisyklingos formos ploteliuose (bendras jų plotas apie 10 m²). Šiame sluoksnyje surasta to laikotarpio keramikos, korodavusių metalinio dirbinio likučių.

Po šiuo sluoksniu (apie 1,8 m gylyje nuo žemės paviršiaus) minėtuose ploteliuose surastas XVII a. II puse – XVIII a. pradžia datuojamas smėlingo juodžemio kultūrinis sluoksnis. Jame surasta to laikotarpio keramikos, stiklo fragmentų bei XVII a. viduriu – XVII a. II puse datuojamų plokštinių koklių fragmentų. Tyrimų metu inventorinti 199 radiniai, kurie buvo perduoti KMM.

Archeologinių tyrimų metu rasta ir mūro fragmentų. Perkasoje 2, 1,8 m gylyje nuo žemės paviršiaus surastas prastai išlikęs išorinės sienos su buvusiu švieslangiu fragmentas, sumūrytas